

МАҲАЛЛАЛАРНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХУНАРМАНДЧИЛИК ВА ТАДБИКОРЛИКНИ ЎРНИ

Турсунов Бобир Ортиқмирзаевич

Тошкент давлат иқтисодиёт университети профессори

Ҳар бир миллат ўз ҳунармандлари фаолиятининг натижалари билан фахрланади. Ҳунармандчилик ижтимоий муносабатлар намоён бўлишининг шаклларида бири сифатида, фақат жамият салоҳиятини оширишга кўмаклашиб қолмайди, балки ҳар бир инсоннинг қобилияти ва маҳоратини намоён қилиш учун қулай замин яратади, миллатнинг бирлашишига, унинг миллий руҳи сақланиб қолишига, миллий бойликларини кўпайтиришга ва бугунги глобаллашув жараёнида миллий белгиларини сақлаб қолишига олиб келади. Шунинг учун ҳукуратимиз томонидан ҳунармандчиликка мойиллиги бор ва даромад келтирувчи фаолият билан шуғулланишни истаган ҳар бир киши ўз қобилият ва интилишларини амалиётга татбиқ қилиши учун, унга иқтисодий эркинлик ҳамда фаровонликка эришиш йўлидаги қийинчиликларни енгишга ёрдам берадиган ва рағбатлантириб турадиган муҳит яратилмоқда. Бу муҳит мамлакатимизда ҳунарманд-усталар фаолиятининг мазмун-моҳиятини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 25.10.2022 йилдаги “2022-2023 йилларда маҳаллалар инфратузилмасини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-408-сон қарори имзоланди.

Ҳужжат билан 2022-2023 йилларда маҳаллалар инфратузилмасини ривожлантириш бўйича лойиҳалар дастурлари доирасида амалга ошириладиган тадбирларнинг йиғма параметрлари тасдиқланди. Унга кўра республиканинг 5284 та маҳалласида ички йўллар, ичимлик сув таъминоти, оқова сув таъминоти, электр ва газ таъминоти, таълим муассасалари, маданият, спорт ва бошқа объектларни ривожлантириш белгиланмоқда.

Энг кўп маблағ Фарғона (716 та маҳалла учун 1,1 трлн сўм) ва Тошкент вилоятлари (712 та маҳалла учун 1 трлн сўм) учун, энг ками – Тошкент шаҳрига (67

та маҳалла учун 161,5 млрд сўм) ва Сирдарё вилоятига (122 та маҳалла учун 137,1 млрд сўм) сарфланиши кўзда тутилмоқда¹.

Юртимизда кундан-кун миллий ҳунармандчилигимиз янада ривожланиб бормоқда. Соҳага бўлган эътибор ортиб, уларни рағбатлантириш мақсадида бир канча тадбирлар ташкил этилган. Республикамиз бўйлаб «Ташаббус», «Асрлар садоси», «Ўзбекистон халқ амалий санъати – дунё нигоҳида», «Базар-АРТ» каби турли кўرғазмалар, аукционлар, кўрик-танловлар ва фестиваллар мунтазам ўтказиб келинмоқда.

Хусусан, республикада ҳунармандчилик тадбиркорлигини жадал ривожлантириш ва унинг мамлакат иқтисодиётидаги салмоғини кўпайишини таъминлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг тегишли Фармонлари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари орқали ҳунармандларга фоиз ставкалари юқори бўлмаган имтиёзли кредитлар ажратиш, солиқлар юзасидан қатор имтиёзлар бериш йўли билан бу борада мавжуд имкониятлар кўрсатиб берилган.

Аҳолини иш билан таъминлаш хусусида сўз борар экан, истиқлол йилларида кадр ва эъзоз топган ҳунармандчилик, касаначилик беихтиёр кўз олдимизда намоён бўлади.

Дарҳақиқат, 1997 йил 31 мартдаги “Халқ бадиий ҳунармандчиликлари ва амалий санъатни янада ривожлантиришни давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармон, Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 4 июндаги “Ҳунарманд” халқ ҳунармандлари уюшмасини ташкил этиш ва унинг фаолияти масалалари”, 2009 йил 29 июлдаги “Юридик шахс ташкил этмасдан оилавий тадбиркорликни ҳамда ҳунармандчилик фаолиятини ривожлантириш ва кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари касаначилик ва миллий ҳунармандчилигимизни ривожлантиришда ҳуқуқий-норматив асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Пировардида ўзбек ҳунармандчилигининг доврўғи халқимиз таъбири билан айтганда, етти иқлимга тарқалди. Туркияда анъанавий тарзда ўтказиладиган “Қўл

¹

https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/mahallalar_infratuzilmasini_rivojlantiris_h_uchun_7_trln_sumdand_zied_mablag_yunaltiriladi

махорати, совғабоп буюмлар”, Малайзияда ўтказиладиган “Халқаро хунармандлар”, Италияда ўтказиладиган “Жаҳоннинг йирик хунармандчилик санъати”, Россияда ўтказиладиган “Уста ва хунармандлар этник олами” номли халқаро кўргазмаларда кўли гул уста ва хунармандларимиз томонидан тайёрланган маҳсулотлар иштирокчиларни хайрату ҳаяжонга солди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 25 майдаги “Маданий бойликларнинг олиб чиқилиши ва олиб кирилиши тартиби тўғрисида”ги Низомга қўшимча ва ўзгартишлар киритиш тўғрисида”ги қарорига асосан 24 йўналишдаги хунармандчилик маҳсулотлари экспертиза йиғимидан озод этилди. Мусиқа асбоблари, гилам, кашта, заргарлик буюмларига эса йиғимлар миқдори 2-3 баробарга камайтирилди, натижада хунармандлар моддий манфаат кўрдилар ва маҳсулотларни экспорт қилишга янада кенг имконият яратилди.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 351-сонли қарорига асосан юридик шахс ташкил этмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи шахслар, жумладан, хунармандлар, касаначиларга меҳнат дафтарчаси, пенсия ва суғурта дафтарчалари очилади ҳамда фаолияти даврида мунтазам юритиб борилади. Хунарманд аёллар туғиш нафақаси билан таъминланади.

Хунармандчилик ва тадбиркорлик фаолиятини тўла таҳлил қилиш учун авваламбор мулкчилик муносабатларига эътибор қаратиш лозим бўлади. Мулкчилик муносабатлари - жамиятдаги бойликларни ўзлаштириш хусусидаги иқтисодий муносабатлардир. Мулкчилик, биринчидан, инсон билан бойлик бўлмиш буюм ёки бошқа нарса ўртасидаги муносабат, иккинчидан, бойлик хусусида кишилар ўртасида юзага келадиган муносабатлардир. Кишилар буюмларни ўзиники қилиб ўзлаштиришлари мумкин, чунки жамиятда ўзганикени ўзлаштириб бўлмайди. Бойликнинг ўзиники ёки ўзганики бўлиши кишиларни мулкдор ёки мулксиз қилиб, улар ўртасида маълум алоқаларни юзага келтиради. Ҳар бир киши ўз мулки орқасидан кун кўради.

Мамлакатимиз мустақилликга эришган йилдан бошлаб кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятига катта аҳамият қаратиб келинмоқда. Бу даврларда тузилган ривожланиш дастурларига мувофиқ кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни

мамлакатимизда янада ривожлантиришга ҳаракат амалга оширилди ва бу каби ривожланишга ҳаракатлар яна амалга оширилмоқда. Мамлакат иқтисодиётида хусусий секторнинг улушини янада ошириш вазифалари белгиланмоқда ва аста-секинлик билан босқичма-босқич амалга оширилмоқда. Қабул қилинган қарорларга ва фармонларга мувофиқ ҳунармандчилик ва тадбиркорлик соҳаси мамлакат иқтисодиётида асосий улушга эга бўлади, олиб борилаётган бозор ислоҳотларида энг етакчи ўринни эгалламоқда. ҳунармандчилик ва хусусий тадбиркорликни янада ривожланиши учун чора тадбирлар белгиланмоқда, хусусий корхоналарни тузиш ва уларнинг фаолиятини, тадбиркорликни ҳамда ишлаб чиқаришда хусусий мулкдорликнинг ўсишини рағбатлантирувчи имтиёз ва преференциялар тизимини ишлаб чиқиш таклиф этилмоқда. Биргина 2012 йилнинг ўзида тадбиркорликни химоя қилиш мақсадида иккита қонун қабул қилинди. Улар Ўзбекистон Республикасининг “Хусусий мулкни химоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги ҳамда Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги қонунларидир. Бу қонунларда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчилар учун янада кенгроқ имкониятлар яратилиши белгилаб қўйилди. Уларни ҳар томонлама химоя қилиш ва мулкдорлик ҳуқуқларига кафолатлар беришга эътибор қаратилди.

Жаҳон мамлакатларида, хусусан, Шарқ ва Ғарбдаги иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда тадбиркорлик фаолияти жадал суръатларда ривожланмоқда. Баъзи Ғарбий Европа мамлакатларининг ялпи миллий маҳсулотига тадбиркорларнинг улуши 70-80 фоизга чиқиб қолди. Мамлакат аҳолисининг 70 фоизидан ортиқроғи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларида фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистонда ҳам кейинги йилларда ҳунармандчилик тадбиркорлигини янада ривожлантиришга ва уни мамлакат иқтисодиётидаги аҳамиятини оширишга астойдил ҳаракат қилинмоқда. Бизга маълумки, тадбиркорлик субъектларини ривожланиши ва кенг қулоч ёйиши учун иқтисодий ва ҳуқуқий база яратилиши лозим. Ҳозирги вақтда ана шундай иқтисодий ва ҳуқуқий база яратилмоқда. Ушбу соҳанинг ривожланишини таъминлаш мақсадида қатор қонунлар қабул қилинмоқда ва уларни амалга оширилиши учун стратегик режалар ишлаб чиқилмоқда.

Хунармандчиликнинг қадимий илдизларига эга бўлган Ўзбекистонда бу соҳани қайта тиклаш ва ривожлантириш бир қатор ўзига хос аломатлар ва хусусиятларга, яъни:

- ўз имкониятларини амалга оширишга интилиш;
- ижодий, қизиқарли иш билан мустақил ва эркин шуғулланиш;
- ўз яқинларига муносиб турмуш шароитларини таъминлаш;
- ижтимоий, иқтисодий ва маданий самара келтирувчи ғояларни амалга ошириш истаги.

Юқорида кўрсатиб ўтилган истакларни амалга ошириш учун хунарманд ўз фаолияти жараёнини изчил ташкил қилиши керак. Бунинг учун хунарманд муҳим қарорларни қабул қилишда маркетинг тадқиқотлари, бозорда вазиятнинг ривожланиш башоратига асосланиши керак.

Хунармандчиликнинг нафақат иқтисодий жиҳати, балки ижтимоий жиҳатлари ҳам алоҳида эътиборга молик. Хунармандчилик кишиларнинг ижтимоий мавқеини, иқтисодий шарт-шароит ва жамиятда таркиб топган миллий анъаналарни ўзида мужассамлаштиради, уларнинг сақланиши ва авлоддан-авлодга ўтиб боришини таъминлайди.

Бу касбнинг миқдорий хусусиятлари шундаки, унда банд бўлганлар сони озчиликни ташкил этиши билан бирга, асосан оила аъзолари ёки оиланинг яқин қариндошларидан иборат. Шу билан бирга, баъзан хунарманд-усталар шогирдлар меҳнатидан фойдаланиб, фаолият юритадилар.

Хунармандчиликнинг иқтисодий, ижтимоий ва миқдорий хусусиятларидан келиб чиқиб, уни ривожлантиришнинг қуйидаги йўналишларига эътибор қаратиш лозимлигини таъкидламоқчимиз:

- хунармандчилик бир вақтнинг ўзида дастлабки капитални тўплаш воситаларидан бири ҳисобланган ҳолда, аҳолининг анчайин кенг қатлами учун тирикчилик манбаи бўла олиши лозим;
- хунармандчилик ишлаб чиқариши бозорни маҳсулот ва хизматлар билан тўлдиришга хизмат қилиб, ишлаб чиқаришнинг айрим тармоқларида йирик ишлаб чиқарувчилар билан рақобатга кириша олади;

- хунармандчиликнинг ривожланиши ишсизлик суръатини пасайтиришни бош омили бўлиши лозим;

- хунармандчилик инсоннинг мустақил фаолиятини ривожлантиради, унга шахсий хусусиятларини намоён этиш имконини беради, унинг жамиятда ўз ўрнини топиш ҳамда бозор муносабатларига киришишига кўмаклашади.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда хунармандчилик тадбиркорлиги ижтимоий-иқтисодий ва маданий тараққиётнинг том маънодаги ресурсига айлана олади. Бу, шунингдек, фуқаролик жамияти институтлари мустаҳкамланиши, аҳолининг хунармандчилик маҳсулотларига эга бўлиш, тарқатиш ва фойдаланиш, шахснинг ўз-ўзини камол топтириш имкониятларининг кенгайишидан ҳам далолат беради.

Шу билан бир қаторда, худудларнинг тарихий-маданий ва меъморчилик обидалари асосида туристик хизматларни, шунингдек қўшни мамлакатлар билан иқтисодий ҳамкорликни ва чегарабўйи савдосини ривожлантириш ҳам аҳолининг иш билан бандлик даражасининг ортишига ёрдам беради.